

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi Genel Tavsiyelerinde Kadınların Siyasal Hakları*

Women's Political Rights in the General Recommendations of Committee on the Elimination of Discrimination Against Women

Bihterin Vural Dinçkol **, Cansu Koç Başar ***

ÖZ

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CEDAW)'nin, Sözleşmeden kaynaklanan özel bir denetim sistemi bulunmaktadır. CEDAW'ın denetim organı, CEDAW madde 17 ile kurulması öngörülen Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'dir. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin kurulmasındaki temel amaç, CEDAW uygulamasında kaydedilen ilerlemenin değerlendirilmesidir. CEDAW'da düzenlenen denetim usullerinden biri de Komite'nin genel tavsiyeleridir. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi genel tavsiyeleri, kadınların siyasal hakları bakımından da ayrıntılı açıklamalar içermekte ve bu bağlamda taraf devletler için bir rehber niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: CEDAW, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, Siyasal Haklar, Kadınların Siyasal Hakları

ABSTRACT

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) has a special control system arising from the Contract. The supervisory body of CEDAW is Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, which is stipulated to be established by article 17 of CEDAW. The main purpose of the establishment of the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women is to evaluate the making progress in the implementation of CEDAW. One of the audit procedures regulated in CEDAW is the general recommendations of the Committee. The general recommendations of the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women contain detailed explanations regarding the political rights of women and in this context serve as a guide for the states parties.

Keywords: CEDAW, Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, Political Rights, Women's Political Rights

* Bu makale "Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Kadının Siyasal Hakları" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı

*** Arş. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, cansu.koc@deu.edu.tr,

Sorumlu Yazar/Correspondence Author: Bihterin Vural Dinçkol

E-posta/E-mail: bihterin.dinckol@marmara.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 30.01.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 15.02.2021

GİRİŞ

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CEDAW), kadınlara karşı ayrımcılığın varlığını henüz aldığı isimle ortaya koymakta ve cinsiyet eşitliğinin hayatın her alanında sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda CEDAW'da hak ve özgürlükler bakımından spesifik ayrımlar yapılmaksızın bir bütün olarak kadınların insan haklarının korunmasına ve hayata geçirilmesine yönelik hükümler yer almaktadır. CEDAW'ın Sözleşme'den kaynaklanan bir denetim sistemi bulunması ise Sözleşme'nin etkililiğini artıran bir unsurdur.

CEDAW denetim organı olan Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, Sözleşme'nin yarı yargısal ve bağımsız bir organ tarafından izlenmesini sağlamaktadır. CEDAW uygulamasında ortaya çıkan eksiklikleri ya da ilerlemeleri değerlendirme amacıyla kurulan Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin denetim usullerinden biri de genel tavsiyelerdir. Komite'nin genel tavsiyeleri, Sözleşme hükümlerinin ayrıntılı bir biçimde açıklanmasını sağlamak, Sözleşme'den kaynaklanan beklentileri ortaya koymakta ve bu bağlamda taraf devletler bakımından bir uygulama kılavuzu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin kadınların siyasal haklarına ilişkin olan genel tavsiyeleri ele alınacaktır. Söz konusu amaçla öncelikle CEDAW'ın kabulü süreci üzerinde durulacak ve bu yolla Sözleşme'nin amacı ortaya konulacaktır. Bu aşamadan sonra ise CEDAW'da düzenlenen siyasal haklar ele alınacaktır. Bu kapsamda CEDAW madde 7, 8, 9 ve 14 hükümleri incelenecektir. İlgili maddeler bağlamında ve kadınların siyasal hakları bakımından açıklayıcı ve yol gösterici nitelikte olduğu tespit edilen Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin 23, 32 ve 36 sayılı genel tavsiyeleri analiz edilecektir. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin siyasal ve kamusal yaşama özgülümlenmiş 23 sayılı genel tavsiyesi ise konuya ilişkin getirmiş olduğu kavramsal açıklamalar, ortaya çıkan sorunların nedenleri üzerine getirmiş olduğu tespitler ve sunduğu çözüm önerileri bağlamında özellikle önemli görüldüğünden daha ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır.

I. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CEDAW)

A. CEDAW'ın Kabulü

1960'lı yıllarda kadınların insan haklarının özel olarak korunması ve gelişmesi gerekliliği tekrar gündeme gelmiş ve bu yönde yeni bir bilinç ortaya çıkmıştır. Kadınların karşılaştıkları sorunların uluslararası alana taşınması ile beraber ise cinsiyetçi güç ilişkilerine yönelik olarak evrensel bir çaba doğmuştur.¹ Aynı zamanda 1960'lı yıllarda ikinci dalga feminist hareket güçlenmiş ve yaygınlaşmıştır. "Kardeşlik Güçtür" ve "Kişisel Olan Politiktir" önermelerini ortaya koyan ikinci dalga feminizm,

1 Bal Sokhi-Bulley, "The Optional Protocol to CEDAW: First Steps", Human Rights Law Review, Vol:6, No:1, 2006, s.143.

kadınlar arasındaki farklılıkları da önemsemekte ve ayrımcılıkla mücadeleyi tüm boyutlarıyla ele almaktadır.²

Bu dönemde ortaya çıkan bilinç, feminist hareketlerin güçlenmesi ve evrensel boyuttaki çabalar, kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına ilişkin olarak düzenlenecek ve hukuki bağlayıcılığı olan uluslararası bir sözleşmenin oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CEDAW), henüz sözleşme formunda düzenlenmeden önce bir bildiri olarak düzenleme bulmuştur. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildiri adındaki bu bildiri, BM Genel Kurulu'nun 7 Kasım 1967 tarih ve 2263 (XXII) sayılı kararı ile kabul edilmiştir.³ Bu bildiri, hem CEDAW'a giden süreci hazırlamış hem de CEDAW hükümlerinin oluşturulmasında etkili olmuştur.

Ayrıca 1970'li yıllardan itibaren BM Dünya Kadın Konferansları düzenlenmeye başlamıştır. Halen belirli aralıklarla düzenlenen Dünya Kadın Konferansları, kadınların ve feministlerin iletişimlerini güçlendirmiş ve birlikte hareket edebilmelerinin önünü açmıştır. Dünya Kadın Konferansları ile beraber kadınların uluslararası temaslarının gelişmesi, uluslararası kadın hareketlerinin canlanması, kadınların siyasal birikimlerinin ve görünürlüklerinin artması, kadınların varlık gösterebilecekleri kamusal alanların genişlemesi ve dünyanın her yerinde her alandaki gelişimde kadınların varlığının öneminin daha da görünür hale gelmesi söz konusu olmuştur.⁴ CEDAW'ın şekillenmesinde, kabulünde ve yürürlüğe girmesinde Dünya Kadın Konferanslarının da etkili olduğu söylenebilir.

Nitekim CEDAW 1975 yılında düzenlenen Birinci Dünya Kadın Konferansı sonrasında, BM Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1979 tarih ve 34/80 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve 1 Mart 1980'de imzaya açılmıştır. 1980 yılında düzenlenen İkinci Dünya Kadın Konferansı sonrasında ise CEDAW madde 27'de belirlenen *"Bu Sözleşme, yirminci onay ya da katılma belgesinin BM Genel Sekreteri'ne tevdi edilme tarihinden itibaren otuz gün sonra yürürlüğe girer"* hükmü yerine getirilmiş ve Sözleşme 3 Eylül 1981'de yürürlüğe girmiştir.⁵

B. CEDAW'da Kadınların Siyasal Hakları

CEDAW, Birleşmiş Milletler Şartı'na, Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'ne, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'ne ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne atıfta bulunarak başlamaktadır.

2 Bkz. Becky Thompson, "Multiracial Feminism: Recasting the Chronology of Second Wave Feminism", Feminist Studies, Vol:28, No:2, 2002, s.346-347.

3 Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildiri için bkz. Declaration on the Elimination of Discrimination against Women, [https://undocs.org/en/A/RES/2263\(XXII\)](https://undocs.org/en/A/RES/2263(XXII)), E.T.03.05.2020.

4 Charlotte Bunch, "Opening Doors for Feminism: UN World Conferences on Women", Journal of Women's History, Vol:24, No:4, Winter 2012, s.213; Martha Alter Chen, "Engendering World Conferences: The International Women's Movement and the United Nations", Third World Quarterly, Vol:16, No:3,1995, s.477.

5 Bkz. United Nations Treaty Collection Chapter IV, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV8&chapter=4&lang=en#1, E.T.03.05.2020.

CEDAW'ın Başlangıç Bölümü'nde, Birleşmiş Milletler Şartı'nın temel insan haklarına, insan onuruna ve değerine ve erkekler ile kadınların haklar bakımından eşitliğine olan inancının yeniden teyit edildiği ve Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'nde yer alan ayrımcılık yasağı ilkesinin benimsediği belirtilmektedir. Başlangıç Bölümü'nün devamında ise eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağının sağlanmasında devletlerin yükümlü oldukları ortaya konulmuştur. Buna göre, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne taraf devletler, erkeklere ve kadınlara ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel ve siyasal hakların tümünden yararlanmada eşit haklar sağlama yükümlülüğü altındadır.⁶

CEDAW'ın Başlangıç Bölümü'nün devamında ise kadınlara karşı ayrımcılığın, haklarda eşitlik ve insan onuruna saygı ilkelerini ihlal ettiği belirtilmiştir. Bu durum kadınların, erkeklerle eşit koşullar altında, hem kendi ülkelerinin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamına katılmalarına hem de toplumun ve ailenin refah düzeyinin artmasına engel olmaktadır. Dolayısıyla kadınların, kendi ülkelerine ve insanlığa hizmet için var olan potansiyellerinin tam olarak gelişmesi daha da güçleşmektedir.

CEDAW, henüz Başlangıç Bölümü'nde görüldüğü üzere, eşitlik ilkesi üzerine odaklanan bir sözleşmedir. Nitekim Sözleşme'nin temel kurgusu, kadınların ve erkeklerin hayatın her alanında eşit statüye ulaşmalarına yöneliktir. Bu alanlar bakımından herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Buna, kamusal alanda ve ailede eşitlik dâhil olduğu gibi ekonomik alanda fırsat eşitliği de dâhildir. Buradaki amaç, genel olarak insan haklarının, ayırım gözetilmeksizin kadınlar bakımından da geçerli olmasının sağlanmasıdır. Söz konusu anlayış, kadınlar ve erkekler için uygulanabilir bir “demokrasinin” de koşullarını oluşturmaktadır.⁷

CEDAW, yöneldiği amaç ve kabul ettiği temel ilkeler doğrultusunda ayrımcılıkla mücadelede bütünsel bir yaklaşım öngörmektedir. Bu anlamda siyasal haklarda ya da sosyal ve ekonomik haklarda eşitliğe farklı değerler atfedilmemektedir. Bunun yanı sıra Sözleşme maddelerinde hakların açıklanmasına ve bu bağlamda devletlerin yükümlülüklerinin ortaya konulmasına ayrıca yer verildiği de görülmektedir. CEDAW madde 7, 8 ve 9'da seçme ve seçilme hakkı, kamu hizmetine girme hakkı, vatandaşlık hakkı gibi siyasal hakların düzenlendiği görülmektedir. Kırsal kesimde yaşayan kadınların hakları üzerine odaklanan CEDAW madde 14 ise siyasal haklar konusunda kadınlar arasında da ayırım olabileceğini ortaya koyar nitelikte olduğundan ayrıca önemli görülebilir.

6 CEDAW için bkz. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, <https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/cedaw.pdf>, E.T.03.05.2020; ayrıca bkz. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, <https://undocs.org/en/A/RES/34/180>, E.T.03.05.2020; CEDAW ve Seçmeli Protokolünün Türkçe çevirisi için bkz. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, https://www.tbmm.gov.tr/komiyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_Sozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf, E.T.03.05.2020.

7 Bkz. Frances Raday, “Gender and democratic citizenship: The impact of CEDAW”, International Journal of Constitutional Law, Vol:10, No:2, 2012, s.512.

1. CEDAW Madde 7

CEDAW madde 7 (a)'ya göre kadınlar, erkeklerle eşit koşullar altında, tüm seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanma ve halk tarafından seçilen tüm kuruluşlara seçilme haklarına sahip olmalıdır.

CEDAW madde 7 (b)'ye göre ise kadınlar, erkeklerle eşit şartlar altında, hükümet politikalarının formüle edilmesine ve bunların uygulanmasına katılma hakkına ve kamu görevlerine atanma ile idarenin her kademesindeki kamu görevlerini yerine getirme haklarına sahip olmalıdır. CEDAW madde 7 (b)'de hükümet politikalarının formüle edilmesine katılma hakkı şeklinde geniş kapsamlı bir ifadenin tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca bu hükümde kamu görevleri bakımından "idarenin her kademesi" vurgusuna dikkat çekilebilir. Nitekim kadınların kamu görevlerinde yer alma oranları, genel olarak, erkeklere kıyasla düşük kalmaktadır. Bununla beraber kamu görevlerinde yer alan kadınlar arasında yüksek kademede görev alanların oranları ise daha da düşüktür.

CEDAW madde 7 (c)'de ise kadınların, erkeklerle eşit koşullar altında, ülkenin kamusal ve siyasal yaşamıyla ilgili tüm kuruluşlara ve hükümet dışı örgütlere katılım hakkı düzenlenmiştir. Kadınların kamusal ve siyasal yaşama ilişkin tüm kuruluşlara ve hükümet dışı örgütlere katılım hakkının, kadınların hiçbir ayrıma maruz kalmaksızın kamusal ve siyasal alanlardaki haklarından yararlanabilmesinin bir sonucu olarak zaten var olduğu düşünülebilir. Bununla beraber söz konusu hakkın düzenlenmesi, CEDAW madde 7 (c) hükmü ile ayrıca yapılmıştır. CEDAW'da bu düzenlemenin yapılmış olması esasen bir ihtiyacın göstergesidir. Nitekim madde 7 (c), sivil toplum örgütleri ve bazı siyasal partiler özelinde tartışma yaratan bir hüküm olmuştur. İlgili hükmü uygulamanın, örgütlenme özgürlüğü ya da din ve inanç özgürlüğü ile çatışabileceği yönünde fikirlerin ortaya çıktığı görülmektedir.⁸ Buna karşın CEDAW madde 7 (c) hükmü belirtildiği şekilde düzenlenmiş ve taraf devletler, kadınların siyasal ve kamusal yaşama ilişkin tüm kuruluşlara ve hükümet dışı örgütlere katılım hakkını sağlamak için gerekli tüm önlemleri almakla yükümlü tutulmuştur.

2. CEDAW Madde 8

CEDAW madde 8, kadınların hükümetlerini uluslararası alanda temsil etme hakları özelinde bir düzenlemedir. CEDAW madde 8'e göre taraf devletler, kadınlara erkeklerle eşit koşullar altında ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil etme ve uluslararası örgütlerin çalışmalarına katılma fırsatını sağlama bakımından gerekli olan tüm önlemleri almakla yükümlüdür.

8 CEDAW madde 7 (c) bakımından bahsi geçen endişelerin Hollanda özelindeki bir değerlendirmesi için bkz. Barbara M. Oomen / Joost Guijt / Matthias Ploeg, "CEDAW, the Bible and the State of the Netherlands: the struggle over orthodox women's political participation and their responses", Utrecht Law Review, Vol:6, Iss:2, June, 2010, s.164-165.

3. CEDAW Madde 9

CEDAW madde 9'da ise vatandaşlık hakkına ilişkin bir düzenleme yer almaktadır. İlgili maddeye göre taraf devletler, vatandaşlığın kazanılması, değiştirilmesi ya da sürdürülmesi konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar tanımalıdır. Taraf devletler özellikle bir yabancı ile evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın vatandaşlık değiştirmesinin, otomatik olarak kadının da vatandaşlık değiştirmesine, vatansız kalmasına veya zorla kocanın vatandaşlığına geçmesine neden olmamasını sağlayacaktır. Çocukların vatandaşlığı konusunda da taraf devletlerin kadın ve erkeklere eşit haklar sağlanma yükümü bulunmaktadır.

4. CEDAW Madde 14

CEDAW madde 14, kırsal kesimdeki kadınların haklarını ele almaktadır. Bu maddede kırsal kesimde yaşayan kadınların eğitim, sağlık, çalışma gibi çeşitli konularda karşılaşılabilecekleri pek çok soruna yer verilmiştir. Madde 14 (2) (f)'de ise kırsal kesimde yaşayan kadınların her türlü toplumsal faaliyete katılma hakkı düzenlenmiştir. Bu hüküm, kırsal kesimdeki kadınların her türlü toplumsal faaliyete katılma hakkını düzenleyerek kadınların siyasal haklarını düzenleyen ve bu bağlamda kadınların siyasal ve kamusal yaşamda olmasının temin edilmesine yönelik madde 7 hükmünü tamamlamaktadır.⁹

II. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi

CEDAW'ın, Sözleşmeden kaynaklanan özel bir denetim sistemi bulunmaktadır. Bu bağlamda CEDAW; Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme ile Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi her biri bağımsız bir organ tarafından izlenen insan hakları sözleşmelerinden biri olma özelliğini taşımaktadır.¹⁰

CEDAW'ın denetim organı, CEDAW madde 17 ile kurulması öngörülen Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'dir. Komite; farklı deneyimlere, yüksek ahlaki niteliklere ve yetkinliğe sahip yirmi üç uzman üyeden oluşacaktır.¹¹

9 Bkz. Lisa R. Pruitt, "Deconstructing CEDAW's Article 14: Naming and Explaining Rural Difference", William & Mary Journal of Women and the Law, Vol:17, No:2, Winter 2011, s.380.

10 Marsha A. Freeman, "International Institutions and Gendered Justice", Journal of International Affairs, Vol:52, No:2, 1999, s.524; Andrew Byrnes, "The Committee on the Elimination of Discrimination against Women", Women's Human Rights: CEDAW in International, Regional and National Law, Ed. Anne Hellum / Henriette Sinding Aasen, Cambridge University Press, 2013, s.27.

11 CEDAW madde 17/1; Committee on the Elimination of Discrimination against Women, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/committee.htm>, E.T.06.05.2020.

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin kurulmasındaki temel amaç, CEDAW uygulamasında kaydedilen ilerlemenin değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda çeşitli denetim sistemleri öngörülmüştür. CEDAW'da düzenleme bulan birincil yöntem, rapor sunma usulüdür.¹²

CEDAW'da düzenlenen diğer denetim usulü ise Komite'nin genel tavsiyeleridir.¹³ Söz konusu denetim usulü CEDAW madde 21'de düzenlenmiştir. CEDAW madde 21 ile Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'ne, taraf devletlerden alınan raporlar da dikkate alınarak genel tavsiyelerde bulunma yetkisi tanınmıştır. Komite bu yetkiyi, CEDAW'ın spesifik maddelerini ve bu maddelere ilişkin konuları yorumlama aracı olarak kullanmaktadır.¹⁴ Komite'nin genel tavsiyeler ile bir anlamda içtihat geliştirdiğini ve CEDAW'ın hangi alanlarda, nasıl uygulanması gerektiğini taraf devletlere açıklayan metinler ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.¹⁵ Bu bağlamda Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi genel tavsiyeleri, kadınların siyasal hakları bakımından da ayrıntılı açıklamalar içermekte ve bir yol haritası belirlemektedir.

III. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi Genel Tavsiyelerinde Kadınların Siyasal Hakları

A. Siyasal ve Kamusal Yaşama İlişkin 23 Sayılı Genel Tavsiye

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, kadınların siyasal haklarının ele alındığı siyasal ve kamusal yaşama ilişkin 23 sayılı genel tavsiyesini, 1997 yılında ortaya koymuştur.¹⁶

23 sayılı genel tavsiyede öncelikle, CEDAW'da kadınların ülkelerinin kamusal yaşamına katılmalarını özel olarak önemsendiği açıklanmaktadır.

1. Siyasal ve Kamusal Yaşam Kavramının Somutlaştırılmasının Önemi

23 sayılı genel tavsiyede, CEDAW madde 7 gereği taraf devletlerin ülkelerinin siyasal ve kamusal yaşamına ilişkin olarak kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmakla ve kadınların siyasal ve kamusal yaşama, erkeklerle eşit şekilde, katılmalarını sağlamakla yükümlü oldukları belirtilmiş ve bu yükümlülüğün CEDAW madde 7'de sayılan konularla sınırlı olmadığı ortaya konulmuştur.

12 Byrnes, s.27.

13 Bireysel şikâyet başvurusu usulü ve soruşturma usulü ise BM Genel Kurulu'nun 6 Ekim 1999 tarih ve 54/4 sayılı kararı ile kabul edilen CEDAW Seçmeli Protokolü ile Sözleşme denetim sistemine eklenmiştir, bkz. Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, <https://undocs.org/en/A/RES/54/4>, E.T.08.05.2020.

14 Byrnes, s.39.

15 Feride Acar, "Kadının İnsan Hakları", İnsan Hakları Hukuku ve Kadın, Hazırlayan: Prof. Dr. Bihterin Dinçkol, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayın No:6, İstanbul, 2003, s.22.

16 Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi 23 sayılı genel tavsiyesi için bkz. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General Recommendations Adopted by the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, Sixteenth session (1997), General recommendation No. 23: Political and public life, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT/CEDAW/GEC/4736&Lang=en, E.T.08.05.2020.

Bu bağlamda 23 sayılı genel tavsiyede CEDAW madde 7 hükmü ele alınırken öncelikle siyasal ve kamusal yaşam kavramı üzerinde durulmuştur. 23 sayılı genel tavsiyede, bir ülkenin siyasal ve kamusal yaşamının oldukça geniş bir kavram olduğu belirtilmiş ve bu kavramın somutlaştırılmasına yönelik açıklamalar yapılmıştır.

23 sayılı genel tavsiyede yer alan açıklamalara göre siyasal ve kamusal yaşam, en yalın ifadesi ile siyasal gücün kullanılması anlamına gelmektedir. Siyasal gücün kullanılması bakımından ise yasama, yürütme ve yargı erkleri ile idari gücün kullanılması özellikle önem taşımaktadır.

23 sayılı genel tavsiyede siyasal ve kamusal yaşamın kapsamı üzerinde de durulmuştur. Buna göre siyasal ve kamusal yaşam, kamu yönetiminin tüm alanları ile uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki politikaların oluşturulmasını ve uygulamasını kapsamaktadır. Ayrıca bu kavramın kapsamı siyasi partiler, sendikalar, meslek örgütleri, kadın örgütleri gibi kamusal ve siyasal yaşama ilişkin örgütleri de içine alarak sivil toplumun birçok yönüne işaret etmektedir.

2. Kamusal Alan – Özel Alan Ayrımının Kadınların Siyasal Haklarına Etkisi

23 sayılı genel tavsiyede yer verilen bir diğer konu ise kamusal alan – özel alan ayrımı ve bu ayrımın kadınlar üzerindeki etkisidir.

23 sayılı genel tavsiyede yapılan tespitlere göre, insanların kamusal alandaki ve özel alandaki faaliyetleri her zaman ayrılmaktadır. Kamusal alan – özel alan ayrımında kadınlar, özel alana ait görülmekte ve daha çok aile içerisinde konumlandırılmaktadır. Daha çok kadınlar ile ilişkilendirilen özel alana biçilen değer ise ikincil statüdedir. Buna karşın, saygın bir konumda olan kamusal alan ise özel alan ve aile dışındaki geniş bir faaliyet alanını kapsamaktadır.

23 sayılı genel tavsiyede kadınların özel alana ait görülerek kamusal alandan uzaklaşmalarına neden olan bu anlayışın, tarihsel arka planının olduğu da açıklanmıştır. 23 sayılı genel tavsiyede yer verilen bilgilere göre, tarihsel olarak erkekler kamusal alana egemen olmuşlardır. Bu bağlamda erkekler, kadınları özel alanla sınırlandırmak ve özel alana bağlı kılmak gücünü kullanmışlardır. Kadınlar ise aileyi ve toplumu besleyen ve onların gelişimine katkı sunan annelik rollerine karşın, günlük yaşam şekillerini ve toplumların geleceğini belirleyen siyasal yaşamdan ve karar alma süreçlerinden dışlanmışlardır. Özellikle krizlerin/dönüm noktalarının yaşandığı zamanlarda ortaya çıkan bu dışlama, kadınların seslerinin bastırılmasına ve onların destek ve deneyimlerinin görünmez hale gelmesine neden olmuştur. Tüm ülkelerde, kadınların kamusal yaşama katılmalarını engelleyen en önemli etkenler değer yargıları ve dini inançların oluşturduğu kültürel yapı, hizmet eksikliği ve erkeklerin ev işleri ile çocuk bakımına ilişkin yükümlülüklerini üstlenmemeleri olmuştur. Bu durum, tüm ülkelerde, kadınların özel faaliyet alanları ile sınırlı kalmaları ve kamusal yaşama aktif olarak katılamamaları üzerinde rol oynamıştır.

23 sayılı genel tavsiyede kamusal alan – özel alan ayrımında özel alana sıkışan kadınların, kamusal alana dâhil olabilmeleri için bazı çözüm önerileri de ortaya konulmuştur. Bu konuda öncelikle

kadınların ev işlerine dair yükümlülükleri bakımından rahatlatılması gerektiği ifade edilmiştir. Ev içi yükümlülükleri azalan kadınların, toplumsal yaşama aktif katılımları mümkün olacaktır. Ayrıca 23 sayılı genel tavsiyede ev içi sorumlulukların yoğun bir biçimde kadınlara yüklenmesi ile kadınların ekonomik bağımsızlığı arasındaki bağlantı da ortaya konulmuştur. Söz konusu durum çift çalışma yükümü olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda 23 sayılı genel tavsiyede kadınların çift çalışma yükümünün, siyasal ve kamusal işlerin uzun ve/veya esnek olmayan çalışma saatleri ile bağdaşmadığı ortaya konulmuştur.

23 sayılı genel tavsiyede kamusal ve siyasal alanda yer alan kadınların da daha çok belirli konulara odaklandığı ve bu anlamda sınırlı bir katılımın söz konusu olduğu tespiti de yapılmıştır. Bu tespite göre siyasal yaşam içerisinde yer alan kadınlar da finans, bütçe kontrolü ya da savaş kararı gibi sorumlulukların dışında kalarak çevre ve sağlık politikaları ya da çocuk hakları gibi konularla sınırlı kalabilmektelerdir. 23 sayılı genel tavsiyede siyasal alanda yer alan kadınlar bakımından yapılan diğer bir tespit ise kadın liderlere ilişkindir. Bu konuda yapılan açıklamada, kadın liderlerin iktidara geldiği ülkelerde bunun, doğrudan kadınların kendi hakları ile elde ettikleri bir seçim başarısından değil onların babalarının, kocalarının ya da başka bir erkek yakınlarının nüfuzundan kaynaklanabildiği belirtilmiştir.

Komite, kadınların kamusal ve siyasal yaşamda sınırlı olarak varlık gösterebilmelerinde, medyanın da dâhil olduğu, gelenekselleşmiş cinsiyet rollerine bağlı kalınması yönündeki eğilimin oldukça etkili olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Komite, kadınların siyasal ilgisizliğinin de siyasal ve kamusal yaşama aktif katılım bakımından önemli bir engel olduğunu belirtmiştir.

3. Yetersiz Temsil Nedenleri

23 sayılı genel tavsiyede CEDAW madde 7 ve madde 8'e ilişkin olarak ayrıntılı açıklamalar getirilmiş ve bu maddelerde düzenlenen haklar bakımından fiili duruma ilişkin tespitlerde bulunulmuştur. Bu konuda öncelikle seçme ve seçilme hakkı ele alınmıştır.

23 sayılı genel tavsiyesinde Komite, taraf devletlerin raporlarına göre neredeyse tüm ülkelerde kadınlara ve erkeklere tüm seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanma hakkının tanındığını; ancak kadınların bu haklarını kullanma konusunda bazı zorluklarla karşılaştıklarını kaydetmiştir. Komite bu tespiti sonrasında söz konusu duruma neden olan etmenler üzerine odaklanmıştır.

23 sayılı genel tavsiyedeki açıklamalara göre, kadınlar genel itibarıyla adaylar, parti politikaları, oy kullanma yöntemleri gibi konularda erkeklerden daha az bilgi sahibidir. Kadınların siyasal sistemler ve siyasal sistemlerin kendi yaşamları üzerindeki etkisi hakkında bilinç sahibi olamamaları onları engellemektedir. Ayrıca kadınların çift çalışma yükümü ve ekonomik alanda kısıtlanmaları, onları seçim kampanyalarını takip etme ve tam olarak özgür iradeleriyle oy kullanma konularında da kısıtlamaktadır. Bazı ülkelerdeki geleneksel tutumların, kadınları oy kullanma hakkını etkin bir biçimde kullanmaktan uzaklaştırdığı görülmektedir. Birçok erkek, ikna etme yoluyla ya da doğrudan, kadınların oylarını etkilemekte ya da kontrol etmektedir. Kadınların siyasal yaşama katılmalarına karşı

olumsuz tutumlar, kadın adaylara güvensiz yaklaşım gibi faktörler de kadınları siyasal ve kamusal yaşama katılmaktan alıkoymaktadır. Bahsi geçen koşulların varlığı en azından tüm seçmenlerin yarısını oluşturan kadınların, siyasal yaşama tam olarak katılmadıklarını açıklamaktadır. Ayrıca seçim sistemleri de kadınların parlamentodaki temsil oranlarını, önemli ölçüde etkilemektedir. Siyasi partiler, fırsat eşitliğine ve demokrasinin temel ilkelerine uygun programlar benimsemeli, erkek ve kadın aday sayılarını dengelemek için çaba sarf etmelidir.

23 sayılı genel tavsiyede kadınların hükümetlerini uluslararası alanda temsil etme haklarına ilişkin olarak da açıklamalar yapılmıştır. Komite kadınların uluslararası müzakerelere, barışın korunmasına ilişkin faaliyetlere, her düzeydeki diplomatik ilişkilere ya da uluslararası ceza yargılaması gibi sistemlere dâhil olmalarının bu konularda önemli bir fark yaratacağını ve bu yolla toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin oluşturulabileceğini kaydetmiştir. Buna karşın kadınların hükümetlerini uluslararası alanda temsil etme hakları tam anlamıyla hayata geçememiştir. Bu bağlamda 23 sayılı genel tavsiyede kadınların, ülkelerin daha az önem verdikleri elçiliklere atandıkları yönündeki gözlem ortaya konulmuştur. Taraf devletlerin raporlarından kadınların hükümetlerinin uluslararası alandaki temsilinde ve özellikle de üst kademelerdeki görevlerde çoğunlukla yer almadıkları anlaşılmıştır. Komite ortaya çıkan bu durumun, ev içi sorumlulukların kadınlara engel olacağı düşüncesinden kaynaklanabileceğini düşünmektedir.

23 sayılı genel tavsiyede kadınların hükümetlerini uluslararası alanda temsil etme fırsatını bulamamaları, liyakatsizlik olarak değerlendirilmiştir. 23 sayılı genel tavsiyede yer alan ifadelere göre, kadınların uluslararası alanda hükümetlerini temsil etme fırsatını az bulmaları, bu alanda yapılan atama ve terfi süreçlerinin objektif kriterlere dayanmadığını göstermektedir.

Benzeri bir durum kamu hizmetine girme hakkı bakımından da geçerlidir. 23 sayılı genel tavsiyede taraf devletlerin raporlarından kadınların, kamu hizmetlerinde ve özellikle de yargı sisteminin üst kademelerinde nadiren görev alabildiklerinin anlaşıldığı ortaya konulmuştur. Komite bu durumun taraf devletlerdeki bazı geleneksel tutumlardan ve kadınların yargı sisteminden ya da ordudan dışlanmaları gibi yasal düzenlemelerden kaynaklanabileceğini belirtmiş ve bu türden düzenleme ya da uygulamaların CEDAW'ın ihlali anlamına geleceğini kaydetmiştir.

4. Demokrasi Sorunu Olarak Kadınların Siyasal Alanda Varlık Gösterememeleri

Siyasal ve kamusal yaşama ilişkin 23 sayılı genel tavsiyede, kadınların siyasal haklarını etkin bir biçimde kullanamamaları ve siyasal alanda yeterli düzeyde yer alamamaları bir demokrasi sorunu olarak görülmektedir.

Söz konusu kapsamda 23 sayılı genel tavsiyede yapılan açıklamalara göre, kadın ve erkek eşitliği ilkesi, uluslararası belgelerde olduğu gibi çoğu ülkenin anayasa ve yasalarında da kabul edilmiştir. Buna karşın kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliğin ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir ve söz konusu eşitsizlik durumu, kadınların siyasal ve kamusal alana aktif katılım sağlamamaları ile derinleşmektedir. Toplumun adil ve etkili bir organizasyonunun olması için sadece erkeklerin değil

tüm üyelerinin, ona dâhil olması ve katılması gerekir. Sadece erkekler tarafından alınan kararlar ve geliştirilen politikalar, insanlığın tecrübe ve potansiyelinin yalnızca bir kısmını yansıtabilir. Demokrasi kavramı ancak kadınların ve erkeklerin karar alma süreçlerine eşit katılımları sağlandığında ve her ikisinin de hakları eşit olarak dikkate alındığında gerçek ve dinamik bir anlam kazanacaktır.

23 sayılı genel tavsiyesinde ortaya koyduğu üzere Komite, siyasal ve kamusal yaşama kadın ve erkeklerin eşit katılımlarını demokrasinin bir gereği olarak görmektedir. Siyasal haklar ile demokrasi arasındaki sıkı ilişki düşünüldüğünde de doğrudan doğruya ortaya çıkacak olan bu sonucun Komite'nin genel tavsiyesinde yer alması, kadınların siyasal hakları bakımından yaşadıkları sorunların geniş kapsamlı ve çok yönlü etkilerine ulusalüstü alanda dikkat çekilmiş olması bakımından ayrıca önemlidir.

5. Geçici Özel Önlemler

23 sayılı genel tavsiyede kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının önündeki yasal engellerin kaldırılmasının gerekli olduğu; ancak bunun yeterli olmadığı ortaya konulmuş ve CEDAW'da fiili eşitliğin sağlanabilmesi için geçici özel önlemlerin alınmasının desteklendiği belirtilmiştir. Komite, bazı ülkelerin bu yaklaşım doğrultusunda eğitim, mali destek, çalışma fırsatları ve seçim yöntemlerinde değişiklik yapma gibi birtakım önlemler aldıklarını gözlemlemekte olduğunu kaydetmiştir. 23 sayılı genel tavsiyeye göre, siyasal yaşamda gerçek bir eşitliğin sağlanması için geçici özel önlemlerin alınması temel bir koşuldur.

23 sayılı genel tavsiyede CEDAW 7 (b) hükmü ele alınırken kota ve kontenjan yöntemlerinin uygulanabileceği önerisinde bulunulmuş ve bu yöntemleri uygulayan ülkelere örnekler verilmiştir. 23 sayılı genel tavsiyede belirtildiği üzere, kadınların ve erkeklerin hükümet politikalarının belirlenmesine eşit bir biçimde katılma hakkı vardır. Bu hakkın kadınlar ve erkekler tarafından eşit bir şekilde kullanılması, kamu politikalarında toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin oluşmasını da sağlayacaktır. Kadınlar, hükümetin üst düzey kademelerinde yetersiz temsil edildiklerinde ve diğer alanlarda da kadınların görüşleri yeterli ölçüde ya da hiç ifade edilemediğinde, hükümet politikaları kapsayıcı ve etkili olmayacaktır. Dolayısıyla taraf devletler, kamuoyu görüşlerini ve toplumsal etmenleri de dikkate alarak bu konuda gerekli tüm önlemleri almalıdır.

Komite taraf devletlerin raporlarında, siyasi partilerde kadınların daha az temsil edildiklerini ve etkili pozisyonlarda daha az yer aldıklarını gözlemlediğini kaydetmiştir. Bu bağlamda siyasi partilerin kadınların eşit fırsatlara sahip olmaları için finansal destek verme gibi çeşitli önlemler alma konusunda teşvik edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. 23 sayılı genel tavsiyede dengeli cinsiyet dağılımının sağlanması için bir yöntem olarak gösterilen kota, kontenjan ya da finansal destek uygulamaları siyasi partiler ile de sınırlı tutulmamıştır. 23 sayılı genel tavsiyede siyasi partiler dışındaki hükümet dışı kuruluşların da kadınların siyasal becerileri, katılımları ve liderlikleri için geliştirici nitelikte oldukları ortaya konulmuş ve bu kuruluşlarda da kadınların eşit temsili için gerekli önlemlerin alınması beklentisi ifade edilmiştir.

B. Vatandaşlığa İlişkin 32 Sayılı Genel Tavsiye

Siyasal haklar ancak siyasal toplumun oluşması ve devletin kurulması ile kullanılabilir olan haklardır. Devlet ile vatandaş arasındaki doğrudan bağ ise vatandaşlık ile siyasal haklar arasındaki ilişkiye denk düşmektedir. Vatandaşlık hakları kavramı, sadece vatandaşlara özgülenmiş insan hakları anlamına gelmektedir ve daha çok yönetime katılma olanağı tanıyan siyasal hakları ifade etmektedir. Siyasal haklardan en azından dar anlamda sadece vatandaşlar yararlanır. Siyasal hakları kullanabilmek için bir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bulunma gereği vatandaşlık hakkının önemini de ortaya koymaktadır.¹⁷

Kadınların ise vatandaşlık hakkı bakımından özellikle evlilik ve aile içerisinde dezavantajlı durumda kalabildikleri görülmektedir.¹⁸

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin 2014 yılında ortaya koyduğu 32 sayılı genel tavsiyesinde, siyasal haklar bakımından da bir ön koşul olan vatandaşlık hakkı ele alınmıştır. Bu bağlamda mülteci statüsü ve iltica gibi konular üzerinde de durulmuştur.¹⁹

32 sayılı genel tavsiyede vatandaşlığın devlet ve birey arasındaki yasal bir bağ olduğu ortaya konulmuştur. 32 sayılı genel tavsiyede yapılan açıklamalara göre CEDAW madde 9, kadınların tüm insan haklarından yararlanmalarında temel bir hükümdür. Kadınların topluma tam olarak katılımlarının sağlanması için vatandaşlığın önemi göz önüne alındığında bazı taraf devletlerin CEDAW madde 9'a koyduğu çekincelerin sayısı ve nitelikleri, Sözleşme'nin amacı ile bağdaşmamaktadır. Vatandaşlık hakkı ve ayrımcılık yasağı, CEDAW dışındaki birçok ulusalüstü belgede de koruma altına alınmıştır. Bunlar, hem kadınların eşit vatandaşlık haklarını pekiştirmekte hem de CEDAW madde 9'a konulan bazı çekincelerin geçerlilik ve yasal etki sorunlarını gündeme getirmektedir.

32 sayılı genel tavsiyede vatansız kadınların bileşik ayrımcılığa maruz kalabilecekleri belirtilmiştir. Komite, vatansız kadınların yalnızca vatandaşlık statüsünden kaynaklanan haklardan değil diğer insan haklarından da yeterince yararlanamadıklarını gözlemlemektedir. Ayrıca vatandaşlık bakımından kadınlara karşı ayrımcılığın ortaya çıkması çocukları da etkilemektedir. Komite, taraf devletlerin CEDAW madde 9'a uygun olarak kadınların vatansızlık riskini azaltmalarını ve kadınların eşit vatandaşlık haklarından yararlanmaları için gerekli yasal düzenlemeleri yapmalarını beklemektedir.

17 İbrahim Ö. Kaboğlu, **Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**, İmge Kitabevi, 6. Baskı, Ankara, 2002, s.420; Karl Doehring, **Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)**, çev. Ahmet Mumcu, İnkılâp Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 2002, s.280; Tekin Akulloğlu, **Temek Hak ve Özgürlükler**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Ders Notu Yayınları No:3, Ankara, 1993, s.7; Bunun yanı sıra bazı devletler, özellikle yerel seçimlerde yabancılara seçme ve seçilme hakkı tanımaktadır. Yabancıların seçme haklarına ilişkin olarak bkz. Harald Waldrauch, **“Electoral rights for foreign nationals: a comparative overview of regulations in 36 countries”**, National Europe Centre Paper, No:73, s.1-32; Avrupa Konseyi'nin yabancıların yerel düzeyde kamusal yaşama katılmasına ilişkin sözleşmesi için ise bkz. Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/144.htm>.

18 Bkz. United Nations, **Women's Right are Human Rights**, New York / Geneva, 2014, s.42.

19 Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi 32 sayılı genel tavsiyesi için bkz. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General recommendation No. 32 on the gender-related dimensions of refugee status, asylum, nationality and statelessness of women, CEDAW/C/GC/32, 14 November 2014, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/GC/32&Lang=en, E.T.11.05.2020.

C. Eğitim Hakkına İlişkin 36 Sayılı Genel Tavsiye

Siyasal haklar, sosyal ve ekonomik haklarla da yakından ilgili haklardır. Tarihsel gelişimleri açısından söz konusu hak kategorileri, ideolojik farklılıkların bir yansıması olarak birbirinden ayrı ve hatta kimi durumlarda karşıt olarak algılanmış olsalar da günümüz insan hakları doktrini ve uygulaması bu iki hak kategorisi arasındaki bütünselliği ortaya koymaktadır.

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin 2017 tarih ve 36 sayılı eğitim hakkına ilişkin genel tavsiyesinde de sosyal ve ekonomik haklar arasında yer alan eğitim hakkı ile siyasal haklar arasındaki bağlantı ortaya konulmuştur.²⁰

36 sayılı genel tavsiyede kadınları destekleyen eğitimin, onlara sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal haklarını, erkeklerle eşit biçimde, talep etme ve kullanma imkânı sağladığı belirtilmiştir.

Komite, kadınların siyasal haklarını kullanmalarının ancak eğitimle mümkün olacağını ifade etmektedir. 36 sayılı genel tavsiyede çağın gerekleri doğrultusunda farklı siyasal katılım yöntemlerinin ve eğitim ihtiyaçlarının ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu bağlamda Komite 36 sayılı genel tavsiyesinde, e-devlet araçları da dâhil olmak üzere bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim imkânının kadınların siyasal haklarını kullanmaları ve demokratik süreçlere katılımlarını teşvik edeceğini ortaya koymuştur.

SONUÇ

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin, genel tavsiyeler ile kadınların siyasal haklarına ilişkin olarak ayrıntılı açıklamalar getirerek taraf devletler bakımından dikkatle izlenmesi gereken yol haritaları ortaya koyduğu görülmektedir. Komite'nin genel tavsiyelerinde, siyasal haklarda “de jure” eşitliğin yanı sıra “de facto” eşitliğin sağlanması için gerekli unsurların ortaya konulmuş olması oldukça önemlidir. Komite, taraf devlet raporlarının da bu yönde şekillenmesini istemiş ve bu yolla kadınların siyasal haklarının soyut bir açıklama bulmasının ötesine geçmiştir. Ayrıca Komite'nin genel tavsiyelerinde siyasal hakların kadınlar ve erkekler tarafından eşit biçimde kullanılması, demokrasinin bir gereği olarak ifade edilmiştir. Siyasal haklar ile demokrasi arasındaki ilişki düşünüldüğünde de ortaya çıkan bu gerçeklik, ulusalüstü alanda ayrıntılı bir açıklama kazanmıştır.

Başka bir taraftan kadınların siyasal haklarının farklı boyutlarının, Komite'nin genel tavsiyelerinde yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda seçme ve seçilme haklarının yanı sıra, yürütme ve yargı organlarında yer alma, ulusalüstü temsil, kamu makamlarının her kademesinde bulunabilme, vatandaşlık gibi hususlara ayrıca yer verilmiştir. Aynı zamanda ekonomik bağımsızlığın dolayısıyla çalışma hakkının ya da Komite'nin 36 sayılı genel tavsiyesinde ifade edildiği üzere eğitim hakkının

20 Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi 36 sayılı genel tavsiyesi için bkz. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General recommendation No. 36 (2017) on the right of girls and women to education, CEDAW/C/GC/36, 27 November 2017, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/GC/36&Lang=en, E.T.11.05.2020.

siyasal haklarla olan bağlantısı açıkça ortaya konulmuştur. Bu noktada çağın gereklerinin ve teknolojik gelişmelerin takibinin, kadınların kamusal ve siyasal alandaki varlıklarının etkinliği bakımından bir gereklilik olduğunun ifade edilmiş olmasının da ayrıca önemli olduğunu söylemek gerekir. Nitekim günümüzde sosyal medya ve e-devlet araçları başta olmak üzere bilgi ve iletişim teknolojileri, siyasal katılım araçları hâline gelmişlerdir. Kadınların bu süreçteki gelişmeler içerisinde geri planda kalmamaları, siyasal haklarını aktif biçimde kullanabilmeleri için bir zorunluluk olmuştur.

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin genel tavsiyelerinde kadınların siyasal haklarının, fiili eşitliği sağlamaya yönelik olarak hem çağın gereklerine uygun biçimde hem de geleneksel ve kültürel kalıpların yarattığı engeller göz önünde bulundurularak ele alındığı dikkat çekmektedir. Bu anlamda Komite'nin kadınların siyasal haklarına ilişkin genel tavsiyelerinde, hem uzun süredir var olan yerleşik sorunları dikkate alarak bunlara yönelik çözümler üreten hem de ilerlemeyi sağlayacak yenilikleri içeren kapsamlı açıklamalar getiren çok yönlü bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- Acar, Feride, “**Kadının İnsan Hakları**”, İnsan Hakları Hukuku ve Kadın, Hazırlayan: Prof. Dr. Bihterin Dinçkol, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayın No:6, İstanbul, 2003, ss.20-29.
- Akıllıoğlu, Tekin, **Temek Hak ve Özgürlükler**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Ders Notu Yayınları No:3, Ankara, 1993.
- Alter Chen, Martha, “**Engendering World Conferences: The International Women’s Movement and the United Nations**”, Third World Quarterly, Vol:16, No:3, 1995, ss.477-493.
- Bunch, Charlotte, “**Opening Doors for Feminism: UN World Conferences on Women**”, Journal of Women’s History, Vol:24, No:4, Winter 2012, ss. 213-221.
- Byrnes, Andrew, “**The Committee on the Elimination of Discrimination against Women**”, Women’s Human Rights: CEDAW in International, Regional and National Law, Ed. Anne Hellum / Henriette Sinding Aasen, Cambridge University Press, 2013, ss.27-61.
- Doehring, Karl, **Genel Devlet Kuramı (Genel Kamu Hukuku)**, çev. Ahmet Mumcu, İnkılâp Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul, 2002.
- Freeman, Marsha A., “**International Institutions and Gendered Justice**”, Journal of International Affairs, Vol: 52, No:2, 1999, ss.513-532.
- Kaboğlu, İbrahim Ö., **Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**, İmge Kitabevi, 6. Baskı, Ankara, 2002.
- Oomen, Barbara M. / Guijt, Joost / Ploeg, Matthias, “**CEDAW, the Bible and the State of the Netherlands: the struggle over orthodox women’s political participation and their responses**”, Utrecht Law Review, Vol:6, Iss:2, June 2010, ss.158-175.
- Pruitt, Lisa R., “**Deconstructing CEDAW’s Article 14: Naming and Explaining Rural Difference**”, William & Mary Journal of Women and the Law, Vol:17, No:2, Winter 2011, ss. 347-394.
- Raday, Frances, “**Gender and democratic citizenship: The impact of CEDAW**”, International Journal of Constitutional Law, Vol:10, No:2, 2012, ss.512-530.

- Sokhi-Bulley, Bal, “**The Optional Protocol to CEDAW: First Steps**”, Human Rights Law Review, Vol:6, No:1, 2006, ss.143-159.
- Thompson, Becky, “**Multiracial Feminism: Recasting the Chronology of Second Wave Feminism**”, Feminist Studies, Vol:28, No:2, 2002, ss.336-360.
- United Nations, **Women’s Right are Human Rights**, New York / Geneva, 2014.
- Waldrauch, Harald, “**Electoral rights for foreign nationals: a comparative overview of regulations in 36 countries**”, National Europe Centre Paper, No:73, ss.1-32.

Diğer Kaynaklar

- Declaration on the Elimination of Discrimination against Women, [https://undocs.org/en/A/RES/2263\(XXII\)](https://undocs.org/en/A/RES/2263(XXII)).
- United Nations Treaty Collection Chapter IV, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV8&chapter=4&lang=en#1.
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, <https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/cedaw.pdf>.
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, <https://undocs.org/en/A/RES/34/180>.
- Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_Sozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf.
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/committee.htm>.
- Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, <https://undocs.org/en/A/RES/54/4>.
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General Recommendations Adopted by the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, Sixteenth session (1997), General recommendation No. 23: Political and public life, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT/CEDAW/GEC/4736&Lang=en.
- Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/144.htm>.
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General recommendation No. 32 on the gender-related dimensions of refugee status, asylum, nationality and statelessness of women, CEDAW/C/GC/32, 14 November 2014, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/GC/32&Lang=en.
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General recommendation No. 36 (2017) on the right of girls and women to education, CEDAW/C/GC/36, 27 November 2017, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/GC/36&Lang=en.